

ปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณ

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานฌาปนกิจศพ

นางห้วง มีไพฑูรย์

ณ เมรุวัดท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

915.9378

วันที่ ๒๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

๑495ป

ปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณ

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานฌาปนกิจศพ

นางหว่าง มีไพฑูรย์

มรุวัตทำพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

วันที่ ๒๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

ปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณ

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์ครั้งแรก ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๔๗๓

พิมพ์ครั้งที่สอง งานฉาบปกฉีกพ นางห่วง มีไพฑูรย์ พ.ศ. ๒๕๑๓

(๒๐๐ เล่ม)

๑๘

ฉบับที่ ๑๕๗

10A

ฉบับที่ ๑15.๑3๗8

๑ 495 ๗

ฉบับที่ ๑๒๗๗-๑๓๗๗

คำนำ

ในงานฉาบนภกิจศพ นางห่วง มีไพฑูรย์ ณ เมรุวัด
ท่าพระ ธนบุรี กำหนดวันที่ ๒๑ มีนาคม พุทธศักราช
๒๕๑๓ นาวาอากาศโท ชัน อุดมเชียร ผู้เป็นน้องชาย
ได้มาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ
ปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณ ของ สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อแจกเป็น
อนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้
ตามความประสงค์

ปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณนี้ สมเด็จพระเจ้าบรม-
วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งทรงดำรง
ตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสภา ได้ทรงแสดงแก่สมุหเทศา
ภิบาลมณฑลต่างๆ ณ พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เมื่อ
วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ นับเป็นเรื่องที่ทำให้ความ
รู้ทางด้านโบราณคดี เกี่ยวกับการตรวจค้นและการสงวน
รักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในประเทศไทย
ราชบัณฑิตยสภา ได้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๓ การจัดพิมพ์ครั้งนี้นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สอง
อนึ่ง เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ นางห่วง มีไพฑูรย์
ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์ไว้ต่อจากคำนำนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน
ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นางห้วง มีไพฑูรย์ และ
ได้ให้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ เผยแพร่เป็นกุศลสาธารณประโยชน์
ขออำนาจกุศลทั้งปวงจงเป็นพลวบัจจยสังเสริมให้ นางห้วง
มีไพฑูรย์ ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมณูญผลตามควร
แก้คดีวิสัยในสัมปรายภาพ สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพ
ทุกประการเทอญ

กรมศิลปากร

๔ มีนาคม ๒๕๑๓

คุณแม่ห่วง มีไพฑูรย์

ชาตะ วันเสาร์ เดือนยี่ บวอก พ.ศ. ๒๔๒๓

มตะ วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ชีวประวัติ

คุณแม่ห้วง มีไพฑูรย์ เกิดเมื่อวันเสาร์ เดือนนี้
ปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗ ณ ที่บ้านในคลองวัดเจ้ามูล ตำบล
ท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตร
คนที่ ๑๒ ของนายทอง นางเนย มีไพฑูรย์ และมีพี่น้อง
ร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๓ คน คือ

๑. นางชุ่ม ถึงแก่กรรม
๒. นายชิน มีไพฑูรย์ ”
๓. นายชม มีไพฑูรย์ ”
๔. นางสมบุญ ”
- ๕-๖ และ ๗ ถึงแก่กรรมเมื่อยังเล็ก
๘. นายจ้อย มีไพฑูรย์ ถึงแก่กรรม
๙. นายเพ็ง มีไพฑูรย์ ”
๑๐. นายแพ มีไพฑูรย์ ”
๑๑. นายประเสริฐ มีไพฑูรย์ ”
๑๒. นางห้วง มีไพฑูรย์
๑๓. นางวิไชย พลฤทธิ (เทพจรัสเสวี) ถึงแก่กรรม

เมื่อคุณแม่ห้วงยังเยาว์วัย ได้ช่วยบิดามารดา ซึ่ง
มีอาชีพทางกสิกรรม (ทำสวนผลไม้) ด้วยความขยันขันแข็ง

เกือบจะเรียกได้ว่า เป็น หัวแรง ของบิตามารดาใน ขณะนั้น
จนกระทั่งอายุได้ ๑๙ ปี จึงได้ทำการสมรสกับคุณพ่อมงคลฯ
(ขณะนั้นยังไม่มีนามสกุล) ซึ่งเป็นบุตรของหลวงเทพอาญา
เป็นข้าราชการกระทรวงยุติธรรม ได้ย้ายมาอยู่บ้านข้างวัด
ศิริอามาศย์จนกระทั่งมีบุตรด้วยกันหนึ่งคนคือ นางประยร
พรพันธ์ และต่อมาเมื่อคุณพ่อมงคลถึงแก่กรรมแล้ว จึงได้
ย้ายกลับมาอยู่ในคลองวัดเจ้ามูลบ้านเดิม

คุณแม่ห้วงเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่าง
ยิ่งผู้หนึ่ง ตามปกติถ้าไม่มีเหตุการณ์สำคัญอันเป็นอุปสรรค
แล้ว ทุกวันพระคุณแม่ห้วงจะต้องไปวัดทำบุญรักษาศีล
เป็นประจำมิได้ขาด และช่วยสร้างถาวรวัตถุถวายเป็น
พุทธศาสนสมบัติซึ่งยังมีปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

อนึ่ง คุณแม่ห้วงเป็นผู้ที่กว้างขวาง อารีอารอบใน
หมู่ญาติมิตรทั่วไป มีวาจาอ่อนหวานโอบอ้อมอารีเป็นที่รัก
ใคร่แก่ญาติมิตรตลอดมา เมื่อท่านมีอายุล่วงเข้า ๘๒ ปี เริ่ม
มีอาการป่วยกระเสาะกระแสะ ประกอบกับสุขภาพในระยะ
หลังนี้ ไม่ใคร่สมบูรณ์นัก บุตรและหลานได้พยาบาลรักษา
เรื่อยมา แต่ก็มีอาการทรนกับซุด จนกระทั่ง เมื่อวันที่ ๖
ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เวลา ๑๔.๔๕ น. ก็ถึงแก่กรรม
ด้วยความสะดวก กำนวณอายุได้ ๘๕ ปี บริบูรณ์

คำไว้อาลัย

การจากไปของคุณแม่ที่เคารพบูชาของลูกเมื่อ ๖ ธ.ค.
๒๕๑๒ นับว่าเป็นวันสำคัญของลูกที่จะต้องจดจำ และ
ระลึกถึงอยู่ตลอดไป เพราะเป็นการสูญเสียที่สุดในชีวิตของ
ลูก ลูกรู้สึกว้าวุ่นอย่างบอกไม่ถูก ความรุ่มเย็นและอบอุ่น
ที่ได้ปราศนาการไปสิ้น ลูกขอเทิดทูนพระคุณของคุณแม่จน
ตราบเท่าชีวิต ลูกขอตั้งใจอธิษฐานให้ได้ไปเกิดเป็นลูกของ
คุณแม่อีก เพื่อจะได้มีโอกาสทดแทนพระคุณ ปฏิบัติรับใช้
ใกล้ชิดให้ยืนนานกว่าในชาตินี้ กุศลใดที่ลูกได้บำเพ็ญอยู่ใน
ขณะนรกดี และจะบำเพ็ญต่อไปข้างหน้าทุกดี ลูกขออนุโมทนา
ให้คุณแม่ได้รับส่วนกุศลนั้น ๆ และขอให้ดวงวิญญาณของ
คุณแม่ไปสู่สันติสุขยืนนานในสัมปรายภพเทอญ

จากลูก

ประยูร พรพันธ์

คำไว้อาลัย

วันที่ ๙ ธ.ค. ๒๕๑๒ ข้าพเจ้าได้รับจดหมายของ
ลูกสาวชื่อ ชัยสวัสดิ์ ลงวันที่ ๖ ธ.ค. ๒๕๑๒ บอกข่าว
คุณแม่ห้วง ถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าเสียใจมาก แทบไม่รู้
จะพูดอะไรถูก ขอให้ท่านนึกนึกแล้วกันว่า เมื่อท่านเสียผู้
ที่ท่านรักและบูชา ข้าพเจ้ายังเป็นปลุกชนอยู่ยังไม่หมดกิเลส
ยังมีความรัก โกรธ โลก หลงอยู่ เมื่อรำลึกสติขึ้นมาได้แล้ว
ก็เตรียมการกลับกรุงเทพฯ เพราะขณะนั้นข้าพเจ้าอยู่ที่ไร
ตำบลลำานารายณ์ จ. ลพบุรี คิ่ นน เกือบทั้งคน ข้าพเจ้ามี
ความผูกพันอยู่ที่ศพคุณแม่ห้วง ไหนจะเสียใจในการที่ท่าน
ต้องจากไป และไหนจะห้วงถึงศพท่าน เพราะข้าพเจ้าไม่ได้
อยู่ใกล้ชีวิตขณะที่ท่านมรณะกรรมลง พอรุ่งเช้ารีบเดินทาง
เข้ากรุงเทพฯ ถึงสะพานคลองวัดเจ้ามูล ก็ได้ข่าวจากผู้ไป
ส่งศพว่า ได้ไปเก็บไว้เรียบร้อยแล้ว ที่สุสานวัดท่าพระ ผู้ไป
ส่งศพก็พากันกลับเรื่อย ๆ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณทุกๆ ท่าน
ที่ได้ช่วยเหลือในการมรณะกรรมของคุณแม่ครั้งนเป็น อย่าง
ยิ่ง ส่วนข้าพเจ้าไปอยู่เสียห่างไกลไม่ได้ทดแทนพระคุณท่าน
แม่แต่อาบน้ำศพ ซึ่งนับว่าเป็นบุญกุศลของผู้ตาย ทมิผู้ช่วย
อุปการะจัดการให้เป็นทีเรียบร้อย ในที่สุดนข้าพเจ้าขอ

อธิษฐานว่า บุญกุศลใด ๆ ของข้าพเจ้าได้บำเพ็ญไว้แล้วใน
อดีต ปัจจุบัน อนาคตก็คือ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลนั้น
ให้คุณแม่ห้วง ขอดวงวิญญาณของคุณแม่ห้วง ผู้ล่วงลับ
ไปแล้วนั้น จงอนุโมทนารับส่วนกุศลนั้น ขอบุญกุศลจง
เป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมให้คุณแม่ห้วง ประสบแต่ความเกษม
สำราญ トラบเท่าถึงพระนฤพาน จงทุกประการ เทอญ

จากลูก
บุ

คล้าย พรพันธ์

คำไว้อาลัย

แต่คุณยายที่รักยิ่งของหลาน ๆ

หลาน ๆ ทุกคนยังจำได้ดีทุกอย่างสำหรับคุณงามความดีของคุณยายที่มีต่อหลาน ๆ ทุกคน คุณยายเป็นเสมือนหนึ่ง เป็นทั้งคุณพ่อ—คุณแม่ คุณครู และกัลยาณมิตร ให้ความรัก เอ็นดู ทรนถนอมเอาอกเอาใจอบรมสั่งสอน เมื่อหลาน ๆ ประพฤติสิ่งผิดพลาด และก็มีได้โทษแค้น เขียนตี หากแต่เรียกมาตักเตือนด้วยวาจา แบบบัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ หวังให้หลาน ๆ ทุกคนเป็นคนดีทั้งกาย วาจาใจ หลาน ๆ จึงมักเรียกคุณยายว่าแม่แก่ เพราะท่านเลี้ยงดูอุ้มชูมาแต่เล็กแต่น้อย ซึ่งพระคุณของท่านหลาน ๆ ทุกคนไม่อาจลืมเลือนได้ตั้งนั้น เมื่อคุณยายจากเราไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีกหลาน ๆ ทุกคน จึงต้องเสียหน้าตาด้วยความอาลัยรักอันสุดซึ่ง เพราะจะไม่ได้พบกันอีกชั่วชีวิต นอกจากคุณงามความดีของท่านที่เหลือไว้ให้หลาน และเหลนทุกคนได้จดจำไว้เป็นตัวอย่างที่ดีตลอดไป

หลาน ๆ ทุกคน ขออันเชิญพระบารมีของคุณพระศรีรัตนตรัยจงโปรดประทานพระพรอันประเสริฐยิ่ง สำหรับดวงวิญญาณของคุณยายจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย เทอญ

จากหลาน ๆ และเหลน ๆ

ปาฐกถา เรื่องสงวนของโบราณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

นายกราชบัณฑิตยสภาทรงแสดงแก่เทศาภิบาล

ณ พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร

เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓

(๑)

ราชบัณฑิตยสภาขอขอบพระเดชพระคุณทูลกระหม่อม
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นอาทิ และขอบพระเดช
พระคุณพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น กับทั้งขอบคุณท่าน
เทศาภิบาลและข้าราชการที่รับเชิญมาประชุม ณ พิพิธภัณฑ์
สถานสำหรับพระนครวันนี้ ด้วยรู้สึกว่าเป็นเกียรติแก่
ราชบัณฑิตยสภา และหวังว่าการประชุมกันวันนี้ อาจจะมีผล
เพิ่มประโยชน์แก่มหาชนได้บ้างมีมากก็น้อย

ที่ราชบัณฑิตยสภาปรารถนาเชิญประชุมวันนี้ ด้วยเกิด
เลื่อมใสในการที่ทูลกระหม่อม ทรงพระดำริ ให้ สมุหเทศา
ภิบาลทั้งปวง มีโอกาสเที่ยวดูกิจการต่าง ๆ ในเวลาเมื่อเสร็จ
คราวประชุมเทศาภิบาลประจำปีแล้ว ดังปรากฏมาในปี
ก่อน ๆ เห็นว่าหน้าที่ของราชบัณฑิตยสาก็มักเกี่ยวข้อง

ต้องอาศัยเทศบาลอยู่เนื่องนิตย์ ถ้าท่านสมุหเทศาภิบาล
 ทงหลาย ได้มาคพิพิธภณสถานสำหรับพระนคร มาเห็นสิ่ง
 ของต่าง ๆ ซึ่งได้ส่งมาแต่มณฑลของตน และมณฑลอื่น ๆ
 จัดเรียบเรียงรักษาไว้อย่างไร ดังเช่นจัดเครื่องสัมฤทธิ์
 เรียบเรียงไว้ในห้องนี้ เป็นต้น ก็เห็นจะมีความยินดี แม้อย่าง
 ต่ำก็จะรู้สึกว่ สิ่งของที่ส่งมานั้นไม่สูญเสียเปล่า อีกประการ
 หนึ่ง แต่ก่อนมา เทศาภิบาลต่างมณฑลได้เคยถาม
 ราชบัณฑิตยสภาถึงวิธีการตรวจค้น และรักษาของโบราณ
 ข้าพเจ้าจึงนึกว่ ถ้าแสดงปาฐกถาในเรื่องนั้นให้ฟังก็เห็น
 จะชอบ และจะสะดวกใจยิ่งขึ้น ด้วยรู้เค้าเงื่อนว่ ควรจะ
 ทำอย่างไร ๆ นอกจากนั้น ธรรมเนียมการประชุมสโมสร
 ย่อมเกอูกุลสามัคคีไมตรีจิต ในระหว่างส่วนตัวบุคคลที่มา
 ประชุม และเป็นประโยชน์ตลอดถึงราชการบ้านเมือง
 ด้วยผู้มาประชุมเป็นข้าราชการมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน เมื่อได้
 ฐเห็นเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน ก็อาจประสานงานช่วย
 เหลอเกอูกุลกันตามหน้าที่ให้ราชการ บ้าน เมืองเจริญ คุภผล
 สะดวกดียิ่งขึ้นด้วย

(๒)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^(๑) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งราชบัณฑิตยสภาขึ้นตั้งแต่แรกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ (พ.ศ. ๒๔๖๙) และโปรดฯ ให้มีหน้าที่จัดการเป็น ๓ แผนก คือแผนกศิลปากร สำหรับบำรุงวิชาช่าง แผนกหนึ่ง แผนกวรรณคดี สำหรับบำรุงวิชาหนังสือ แผนกหนึ่ง แผนกโบราณคดี สำหรับบำรุงความรู้เรื่องโบราณ แผนกหนึ่ง แต่การประชุมวันหนึ่งไม่มีเวลาพอจะแสดงอธิบายหน้าที่ของราชบัณฑิตยสภาได้ทุกแผนก จึงจะกล่าวแต่เฉพาะกิจการในแผนกโบราณคดี เพราะเกี่ยวข้องกับเทศาภิบาลยิ่งกว่าแผนกอื่น

ความรู้เรื่องโบราณในประเทศสยามแต่ก่อนมา แม้จนเรื่องพงศาวดารของบ้านเมือง เป็นแต่เล่าให้กันฟังต่อ ๆ มา บางทีมีผู้จดลงไว้เป็นหนังสือ ก็จดตามที่ได้เคยฟังเขาเล่าคล้ายกับเรื่องนิทาน หาได้มีการค้นหาหลักฐานอย่างไรไม่ จะช้เรื่องพอให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่นเรื่องที่พระเจ้าอู่ทองตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของประเทศสยาม มีหนังสือเก่ากล่าวความต่าง ๆ กันถึง ๓ อย่าง อย่างที่ ๑ ในหนังสือพงศาวดารเหนือว่า พระเจ้าอู่ทองเดิมอยู่เมือง

(๑) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชะเลียง (ในแขวงจังหวัดสวรรคโลก) ลงมาสร้างพระนคร
 ศรีอยุธยาเป็นราชธานี อย่างที่ ๒ อยู่ในพงศาวดารเหนือ
 เหมือนกัน กล่าวว่ กษัตริย์เชอวงศ์พระยาแกรก ซึ่งได้
 ครองเมืองอนนทิง สิ้นชีพลง มีแต่ราชธิดาๆ นนได้เจ้าอู่ทอง
 บุตรเศรษฐีเป็นสามี เจ้าอู่ทองจึงได้ครองเมืองนน อยู่มา
 ภายหลังกินเมือง พระเจ้าอู่ทองจึงอพยพผู้คนออกจากเมืองนน
 มาสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อย่างที่ ๓ พิมพ์ไว้
 ข้างต้นหนังสือพระราชพงศาวดาร ว่าเดิมกษัตริย์เจ้าเมือง
 เชียงราย หนีข้าศึกลงมาตั้งเมืองไตรตรึงศ์ (อยู่ในแขวง
 จังหวัดกำแพงเพชร) ครองเมืองนนสืบเชอวงศ์มาหลายชั่ว
 เจ้าเมืองไตรตรึงศ์องค์หนึ่ง ราชธิดาเกิดบุตรชนแต่ยังไม่มี
 สามี จึงให้ทำพิธีเสี่ยงทายหาบิดาของกุมาร ไปได้ความว่า
 เป็นคนเชื้อใจชื่อนายแสนปม เจ้าเมืองไตรตรึงศ์อภัยศอดสุ
 จึงให้ขับไล่ราชธิดากับกุมารไปเสียจากเมืองไตรตรึงศ์ ด้วย
 กันกับนายแสนปม คนทั้งสามพากันไปอยู่ที่ไร่ (ตรง
 บ้านโคก) ข้างใต้เมืองไตรตรึงศ์ ด้วยเดชบุญของกุมารนน
 พระอินทร์ลงมาประทานพรแก่นายแสนปม ให้สามารถ
 นฤมิตสมบัติพิสดารได้ตามความประสงค์ นายแสนปมจึงสร้าง
 เมืองชนครรอบครองอยู่ ณ ที่นั้น ชนนานนามว่า "เมืองเทพ

นคร” แล้วให้เอาทองคำมาทำเป็นเปลให้กุมารผู้บุตรนอน
 กุมารนั้นจึงได้ชื่อว่า “เจ้าอุทอง” ครั้นต่อมาได้รับรัชทายาท
 ครองเมืองเทพนคร พระเจ้าอุทองไม่พอพระฤททย์ที่จะอยู่
 เมืองเทพนครจึงอพยพผู้คนย้ายลงมาสร้างพระนครศรีอยุธยา
 เป็นราชธานี ณ ตำบลหนองโสน (เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓) ถึงนี้
 เรื่องพระเจ้าอุทองมีแตกต่างกันเป็นหลายอย่าง ดังกล่าวมา
 สันนิษฐานว่าท่านผู้แต่งหนังสือพระราชพงศาวดาร (คือสม-
 เด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาล ที่ ๑ และสมเด็จพระ
 กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งเป็นศิษย์ของสมเด็จพระวัน-
 รัตองค์นั้น) คงเห็นว่าเรื่องอย่างที่สอง ที่ว่าพระเจ้าอุทอง
 ลงมาจากเมืองเทพนคร มีหลักฐานกว่า ๒ เรื่องใน
 พงศาวดารเหนือ เพราะตัวเมืองโบราณที่บ้านโคกยังมีอยู่
 ยังมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นในสมัยนั้นลงมาคนทั้งหลาย
 เรียกว่า “พระเจ้าปราสาททอง” เหตุด้วยทรงสร้าง
 ปราสาทปิตทองเป็นข้อประกอบอยู่ จึงเอาลงไว้ข้างต้น
 หนังสือพระราชพงศาวดาร คนทั้งหลายก็ยอมรับเป็นยุติตาม
 นั้น ตลอดจนถึงข้อที่บรรทมเปลทอง เป็นเหตุให้เรียก
 พระนามว่าพระเจ้าอุทอง อันการสอบสวนพงศาวดารโดยทาง
 วิชา ด้วยอาศัยตรวจค้นของโบราณเริ่มมีขึ้นเมื่อในรัชกาล

ที่ ๕ ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด
 ทรงสอบสวนโบราณคดี และทรงชี้แจงชักชวนผู้ซึ่งสนอง
 พระเดชพระคุณอยู่ใกล้ชิดให้เห็น ประโยชน์ ในการ ศึกษา
 โบราณคดี ตัวข้าพเจ้าอยู่ในพวกที่เลื่อมใสคนหนึ่ง จึง
 ได้เอาใจใส่สอบสวนโบราณคดีแต่นั้นมา ว่า เฉพาะเรื่องพระ-
 เจ้าอุทองสร้างกรุงศรีอยุธยา ข้าพเจ้าไปพบหลักฐานแสดง
 ความเป็นอย่างอื่น มีอยู่ในศิลาจารึกของพระเจ้าราม
 คำแหงมหาราช ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้เอาลงมาจากเมืองสุโขทัย แต่เมื่อยังทรงผนวชอยู่
 ในศิลาจารึกนั้น พรรณนาชื่อเมืองชั้นของกรุงสุโขทัยทั้ง ๔
 ทิศ ชื่อเมืองชั้นทางทิศใต้ มีเมืองคณฑี เมืองพระบาง
 เมืองแพรก เมืองสุพรรณภูมิ เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี
 เมือง (นคร) ศรีธรรมราช ชื่อเมืองตอนข้างหลังตรงกับ
 ที่เรียกกันอยู่ทุกวันนี้ ชื่อเมืองสุพรรณเรียกเพี้ยนไป แต่
 ข้างท้ายว่าสุพรรณภูมิ มีใช้สุพรรณบุรี ส่วนเมืองแพรกนั้น
 รู้ได้ว่าเมืองสรรค์ ด้วยมีหนังสือเก่าเรียกเมืองสรรค์ว่าเมือง
 แพรกอยู่หลายเรื่อง มีเมืองที่ยังไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหนแต่เมือง
 พระบางกับเมืองคณฑี เมื่อข้าพเจ้าเป็นเสนาบดีกระทรวง
 มหาดไทย ขึ้นไปตรวจราชการเมืองเหนือ ลองค้นหาเมือง

โบราณพบ อยู่ที่หลังตลาดปากน้ำโพแขวงจังหวัดนครสวรรค์
 เมืองหนึ่ง ตรงแผนที่กับเมืองพระบาง และไปได้เค้าใน
 หนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อเมืองเหนือเป็นจลาจล
 สมเด็จพระอินทราชาธิราชเสด็จ (ยกกองทัพ) ขึ้นไปตั้งอยู่
 ที่เมืองพระบาง เห็นตรงกันกับเมืองที่ปากน้ำโพ คันท่อนั้น
 ขึ้นไป พบเมืองโบราณที่บ้านโคนอีกเมืองหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกัน
 ว่าเมืองเทพนครที่นายแสนปมสร้างขึ้นนั้น อยู่ตรงแผนที่กับ
 เมืองคณฑีในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหง ก็เห็นว่าเมือง
 ที่บ้านโคน จะเป็นเมืองเทพนครไม่ได้ ด้วยเป็นเมืองมีอยู่
 แล้วแต่ครั้งพระเจ้ารามคำแหง ก่อนสมัยพระเจ้าอู่ทองเกือบ
 ถึง ๑๐๐ ปี อีกข้อหนึ่งพบในศิลาจารึกแผ่นอื่นปรากฏ
 ศักราชว่า เมื่อปีพระเจ้าอู่ทองสร้างพระนครศรีอยุธยาใน
 พระเจ้าลิไท ราชันตดาของพระเจ้ารามคำแหงยังปกครอง
 เมืองเหนืออยู่ทงสน พระเจ้าอู่ทองจะครองเมืองที่บ้านโคน
 อย่างไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นพระเจ้าอู่ทองมาแต่ไหน ชื่อนัยงติด
 อยู่จน พ.ศ. ๒๔๔๖ ข้าพเจ้าไปตรวจราชการทางแขวง
 จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อไปพักอยู่ที่บ้านสองพี่น้อง ได้ความ
 จากพวกชาวบ้านว่า มีซากเมืองโบราณอยู่ในป่าใกล้กับ
 บ้านจรเข้สามพันเมืองหนึ่ง เรียกกันว่า เมืองท่าอู่ทอง

ข้าพเจ้าจึงเลยไปดู เห็นเป็นเมืองเก่าแก่ ด้วยโบราณวัตถุที่
 ยังมีเหลืออยู่แบบอย่างทันสมัย พระปฐมเจดีย์ ไล่เรียงชาว
 สพรรณถึงเรื่องตำนานเมืองท้าวอู่ทอง เขาบอกความตามที
 เล่ากันมาแต่ก่อนว่า เมื่อก้าวอู่ทองครองเมืองนั้น हांลงกิน
 เมือง ท้าวอู่ทองจึงพาผู้คนอพยพหนีहांไปตั้งกรุงศรีอยุธยา
 ข้าพเจ้าระลึกจนถึงชื่อเมืองในศิลาจารึก ของพระเจ้าราม
 คำแหง ที่เรียกกันว่าเมืองสพรรณภูมิ ก็คิดเห็นในขณะนั้นว่า
 คำสพรรณภูมิเป็นภาษาบาลี ถ้าแปลเป็นภาษาไทย ก็ตรงกับ
 ว่าอู่ทองนั่นเอง เพราะคำว่าอู่ในภาษาไทยหมายความได้สอง
 อย่าง เป็นแปลที่เต็กนอนก็ได้ เป็นที่เกตุทมิ เช่นพูดกันว่า
 อู่เนาอู่ขาวก็ได้ ถ้าคำว่าอู่ทองเป็นชื่อเมืองคำที่เรียกว่าพระ
 เจ้าอู่ทอง ก็หมายความแต่ว่าเป็นเจ้าเมืองอู่ทอง เหมือนเช่น
 ราเรียกพระเจ้าเชียงใหม่พระเจ้าน่าน มิใช่เพราะได้เคย
 บรรทมแปลทองดังเช่น กล่าวในหนังสือพระราชพงศาวดาร
 เรื่องท้าวพระเจ้าอู่ทองพาผู้คนหนีहांไปนั้น พิจารณาดูพื้นที่
 ก็คิดเห็นเหตุด้วยเมืองอู่ทองตั้งอยู่ริมแม่น้ำเก่าที่ตนเขิน ยังมี
 สระขุดแต่โบราณสำหรับขังน้ำไว้ใช้ปรางกูอยู่ คงเป็นด้วยที่
 เมืองนนทีกินดารน้ำ แล้วเลยเกิดโรคระบาด จึงต้องทิ้งเมือง
 อู่ทองมาเรื่องในหนังสือพระราชพงศาวดาร ซึ่งกล่าวว่า

เมื่อพระเจ้าอู่ทองราชาภิเษกที่กรุงศรีอยุธยา แล้วทรงตั้งขุน
 หลวงพงว ผู้เป็นพพระมเหสีให้เป็นพระบรมราชาไปครอง
 เมืองสุพรรณบุรี (คือเมืองสุพรรณบุรีใหม่) ก็บ่งว่าขุน
 หลวงพงวนนเป็นราชบุตรของพระเจ้าอู่ทององค์ก่อนแต่เกิด
 ด้วยพระสนมส่วนพระมเหสี ของพระเจ้าอู่ทององค์หลังเป็น
 น้องขุนหลวงพงว แต่เป็นลูกพระมเหสี ราชสมบัติจึงได้แก่
 พระเจ้าอู่ทององค์หลัง เพราะเป็นราชบุตรเขยสมดังใน
 หนังสือพงศาวดารเหนือตนเรื่อง การตั้งพระนครศรีอยุธยา
 ได้หลักฐานเพราะตรวจของโบราณดังแสดงมา ยังมีเรื่อง
 อื่นๆ ซึ่งหาหลักฐานได้ด้วยตรวจของโบราณ จะเห็นได้ใน
 หนังสือราชบัณฑิตยสภาพิมพ์อีกหลายเรื่อง การตรวจของ
 โบราณจึงเป็นการสำคัญ.

(๓)

ของโบราณในประเทศสยามมีมากและผิดกับประเทศอื่นที่ใกล้เคียง เหมือนเช่นประเทศชวากดี ก็มีพชากดีพมากดี ของโบราณที่พบมีแต่ของทำในประเทศนั้นตามแบบศิลปศาสตร์ของประเทศนั้นเองเป็นพื้น แต่ของโบราณที่พบในประเทศสยามมีมาก ทั้งของมาจากประเทศอื่นและที่ทำในประเทศสยาม ซ่อนจะพึงพิสูจน์ได้ด้วยสิ่งของซึ่งมีอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนครนี้ ในจำพวกของโบราณที่ขุดพบตามหัวเมืองต่าง ๆ เป็นของมาแต่อินเดียก็มี มาแต่ลังกาก็มี มาแต่สุมาตราและชวากดี มีมาแต่ประเทศจีนและญี่ปุ่นก็มี แม้ที่สุดจนมาแต่ยุโรปก็มี แต่ของโบราณที่สร้างตามแบบศิลปศาสตร์ขอมมีมากกว่าอย่างอื่น จะมาแต่เมืองขอมสักเพียงใด หรือจะทำในประเทศนี้เองสักเพียงใด จะกล่าวอธิบายต่อไปข้างหน้า ในจำพวกของโบราณที่ทำในประเทศนี้เองนั้น เมื่อพิจารณาดูแบบศิลปศาสตร์ ก็ต่างกันตามท้องที่และตามกาลสมัย ว่าโดยย่อทางหัวเมืองบักซ์ใต้ในแหลมมลายูขึ้นมาจนต่อแดนเพชรบุรี ของโบราณชั้นเดิมแบบศิลปศาสตร์เจือไปทางอย่างสุมาตรา และชวา ซึ่งสมมติเรียกว่า แบบศรีวิชัย ตามนามราชธานี ที่ตั้งอยู่ ณ

เกาะสมาตรา และมีอาณาเขตปกครองมาถึงแหลมมลายูใน
 สมัยเมอราว พ.ศ. ๑๒๐๐ ต่อขึ้นมาถึงตอนกลาง ตงแต่
 เพชรบุรีขึ้นไปจนถึงเมืองสวรรคโลก ของโบราณชั้นเก่า
 ชึ่งสมมติเรียกว่าสมัยทวารวดี ตามนามอาณาเขตครึ่งเมือง
 นครปฐมเป็นราชธานี เมอราว พ.ศ. ๕๐๐ แบบศิลปะ
 ศาสตร์เป็นอย่างอินเดีย ครนต่อมาเมื่อเกี่ยวข้องกับประเทศ
 กัมพูชายิ่งขึ้น ีรับแบบศิลปะศาสตร์ของขอมมาใช้มากขึ้น มา
 โดยอันคับ จนถึงสมัยเมอเมืองลพบุรีเป็นราชธานีของประ-
 เทศสยาม แบบศิลปะศาสตร์กลายเป็นอย่างเดียวกับของขอม
 เนื่องในข้อที่กล่าวนี้ เมื่อครั้งข้าพเจ้าไปกรุงกัมพูชาใน พ.ศ.
 ๒๔๖๗ ได้ไปดูพิพิธภัณฑสถานเมืองพนมเปญ สังเกต
 เห็นเครื่องศิลาแบบขอมของโบราณที่งามๆ มีมาก แต่เครื่อง
 สมฤทธิมิใคร่มี ถามเขาว่า เหตุใดเครื่องสมฤทธิของโบราณ
 จึงมีน้อยนัก เขาตอบว่าเพราะเมื่อไทยได้เมืองเขมรเก็บเอา
 เครื่องสมฤทธิมาเสีย จึงมิใคร่มีเหลืออยู่ในกรุงกัมพูชา ความ
 ที่เขาว่า จะจริงหรือเท็จฉันใด ข้าพเจ้าไม่มีหลักฐานที่จะอ้าง
 ก็มีได้ตอบเขาว่ากระไรในครั้งนั้น ครนเมื่อจัดพิพิธภัณฑ
 สถานสำหรับพระนคร ได้เอาเครื่องสมฤทธิมารวมเรียบเรียง
 ไว้ในห้องที่ประชุมกันนี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสได้พิจารณาดู

โดยถ่องแท้ จึงเห็นว่า ความจริงมิได้เป็นเช่นพวกชาว
 พนมเบญจกล่าว ถ้าสังเกตดูเทวรูปใหญ่ ๆ ที่ตั้งเรียง
 รายอยู่ตามเสาทงสองด้าน เกือบ ๒๐ รูป ก็จะเห็นด้วย
 ลักษณะว่า ล้วนเป็นฝีมือช่างไทย ทำในสมัยสุโขทัยบ้าง
 สมัยอยุธยาบ้าง ไม่มีที่มาจากเมืองเขมรเลย ถึงสิ่งอื่น ๆ ที่
 เป็นของขนาดเล็กลงมา ดังเช่น พระพุทธรูปและเทวรูปกิติ
 เครื่องประดับราชรถ และเครื่องคานหามกิติ เครื่องบูชา
 และเครื่องใช้ต่าง ๆ กิติ แม้ที่รูปและลวดลายเป็นแบบขอม
 ก็ปรากฏว่าเป็นของขุดได้ในประเทศนั้นแทบทั้งสิ้น มักพบ
 ในท้องที่จังหวัดลพบุรี หรือทางมณฑลนครราชสีมาเป็นพน
 มิของสัมฤทธิ์ที่รู้แน่แท้ว่าไทยเอามาเมื่อได้ประเทศกัมพูชาแต่รูป
 สังกะสีหนึ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 โปรดฯ ให้เอามาจากเมืองฝูไทมาศ แล้วดำรัสสั่งให้จำลอง
 หล่อเพิ่มขึ้นอีก ๑๐ ตัว ยังเป็นเครื่องประดับวัดพระศรี-
 รัตนศาสดารามอยู่จนบัดนี้ ข้าพเจ้าจึงสันนิษฐานว่า ที่จริง
 นั้น การสร้างสิ่งของต่าง ๆ แต่โบราณ ข้อที่จะสร้างด้วย
 ทัพพสัมภาระอย่างใดนั้น เห็นจะเอาความ สะดวกใน
 ประเทศที่สร้างเป็นประมาณ เช่นประเทศกัมพูชาหาโลหะ
 ยาก แต่มีศิลาเหน็ดหาได้ง่ายก็ชอบสร้างด้วยศิลา ในประเทศ

สยามนั้น มีแร่โลหะหาได้ง่ายก็ชอบสร้างถ้วยทองสัมฤทธิ์
 เครื่องสัมฤทธิ์ที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานเมืองพนมเปญ อาจ
 จะ กลับ เป็น ของ ที่ ได้ ไป จาก ประเทศ สยาม ด้วย เสีย อีก
 ส่วนของโบราณในประเทศสยามตอนข้างเหนือ ที่เป็น
 อาณาเขตมณฑลพายัพบัดนี้ เดิมเมื่อยังเป็นเมืองของพวก
 ลาว ได้แบบศิลปศาสตร์อื่นเคียมาทางเมืองมอญ ต่อมาถึง
 สมัยเมื่อไทยลงมาเป็นใหญ่ ไทยก็พาแบบศิลปศาสตร์
 ของไทยลงมาจากข้างเหนืออีกด้วย เป็นเช่นนั้นมาจนถึง
 สมัยในศตวรรษที่ ๑๙ แห่งพุทธศก พระเจ้าแผ่นดินไทย
 ราชวงศ์พระร่วง ตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เริ่มรวม
 อาณาเขตต่าง ๆ เข้าเป็นราชอาณาจักรอันเดียวกันอย่าง
 ประเทศสยามทุกวันนี้ ประจวบกับเวลาลัทธิพระพุทธ
 ศาสนาลังกาวงค์ เริ่มเข้ามาประดิษฐานในประเทศสยาม
 ด้วย กระบวนแบบศิลปศาสตร์ก็เริ่มรวมแบบไทย ลาว
 และขอม กับทั้งอินเดียและลังกาเข้าระคนกันก็เกิดกระบวน
 แบบศิลปศาสตร์ของประเทศสยามสืบมา เรื่องของโบราณ
 ต่าง ๆ ในประเทศสยาม พิจารณาดูโดยทางตำนานเห็นว่า
 จะเป็นดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้

ของโบราณนั้นราชบัณฑิตยสภากำหนดเป็น ๒ -
 ประเภท คือของซึ่งไม่พึงเคลื่อนที่ได้ เป็นต้นว่า เมือง
 และปราสาทราชวัง วัด ท่งเทวาลัย ตลอดจนบ่อน้ำและ
 สะพานหิน ของโบราณอย่างนี้ กำหนดเป็นประเภทหนึ่ง
 เรียกว่า โบราณสถาน ส่วนของโบราณซึ่งอาจเอาเคลื่อน
 ที่ไปได้ เป็นต้นว่า ศิลารึก พระพุทธรูป เทวรูป
 ตลอดจนเครื่องใช้ เครื่องประดับต่าง ๆ เหล่านี้ กำหนด
 เป็นประเภทหนึ่ง เรียกว่า โบราณวัตถุ อนึ่งข้อซึ่งว่าเป็น
 ของโบราณและมีใช้ของโบราณนั้น ราชบัณฑิตยสภา
 กำหนดว่า ของมีอายุกว่าร้อยปีขึ้นไปเป็นของโบราณ ถ้า
 ยังไม่ถึงร้อยปี ไม่นับว่าเป็นของโบราณ ที่เอาร้อยปีเป็น
 เกณฑ์ ก็เป็นแต่สมมติ เพื่อสะดวกแก่การตรวจ เพราะของ
 ที่อายุยังไม่ถึงร้อยปีมีมาก และมักมีผู้พอจะสืบเรื่องได้ไม่
 ยากเหมือนของที่เก่าก่อนนั้น แต่ราชบัณฑิตยสภามีได้
 ประสงค์จะสงวนบรรดาของโบราณทุกสิ่งไป เพราะพันวิสัย
 ที่จะทำให้ อันของโบราณที่ถือว่าควรสงวนนั้นอยู่ในเกณฑ์
 ๒ อย่าง คือที่เป็นของสำคัญในพงศาวดารอย่างหนึ่ง กับที่
 เป็นของสำคัญในทางศิลปศาสตร์ คือแบบอย่างและฝีมือ

ช่างอีกอย่างหนึ่ง จะยกอุทาหรณ์พอให้เห็น ในส่วน
 โบราณสถาน เช่นเมืองอุทองกิต หรือพระเจดีย์ ซึ่ง
 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช โปรดให้สร้างไว้ที่ตำบลหนอง
 สาทราย แขวงจังหวัดสุพรรณบุรี หมายถึงทรงชนช้างชนะ
 พระมหาอุปราชาเมืองหงสาวดีกิต โบราณสถานอย่างนั้นนับ
 ว่าเป็นของสำคัญในพงศาวดาร แม้ถึงซากเมืองโบราณที่ยัง
 รู้อะไรไม่ได้ ก็ต้องนับว่าเป็นของสำคัญในพงศาวดาร
 เพราะอาจจะเป็นหลักฐานให้ผู้ศึกษาโบราณคดี ในภายหน้า
 คนเรื่องพงศาวดารได้ต่อไป เนื่องในข้อที่กล่าวนี้ มีเรื่องที่
 ขำพเจ้ายังไม่หายเสียดายอยู่เรื่องหนึ่ง คือเมื่อเริ่มสร้างรถไฟ
 สายใต้ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ เวลานั้นท้องที่รอบพระปฐม
 เจดีย์ยังเป็นป่าเปลี่ยวอยู่โดยมาก ในป่าเหล่านั้นมีซากพระ
 เจดีย์โบราณขนาดใหญ่ๆ ซึ่งสร้างทันสมัยพระปฐมเจดีย์อยู่
 หลายองค์ พวกรับเหมามาทำทางรถไฟไปรอเอาอิฐพระเจดีย์
 เก่ามาถมเป็นอับเฉากลางรางรถไฟ ได้อิฐพอลมตั้งแต่สถานี
 บางกอกน้อยไปตลอดระยะทางกว่า ๕๐ กิโลเมตร ขอให้
 คัดดูก็จะเห็นได้ว่า รอยพระเจดีย์ที่เป็นของควรสงวนเสียสัก
 กองค้ เมื่อยายทว่ากรรมผลจากริมแม่น้ำขึ้นไปตั้ง ณ
 ตำบลพระปฐมเจดีย์ ซึ่งรอกันเสียหมดแล้ว ก็ได้แต่เก็บ

ศิลาเครื่องประดับพระเจดีย์เก่าเหล่านี้มารวบรวมรักษาไว้
 ยังปรากฏอยู่รอบพระระเบียงพระปฐมเจดีย์บัดนี้ ถ้ามี
 ราชบัณฑิตยสภาอยู่ในเวลานั้น ก็จะทำให้เป็นเช่นนั้นไม่ ส่วน
 โบราณวัตถุที่เป็นของสำคัญในพงศาวดาร มีสิ่งซึ่งจะชี้ได้
 อยู่ในห้องประชุมนี้เอง ในหนังสือพระราชพงศาวดาร
 กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๑ (นับเวลามาจนบัดนี้ได้สี่ร้อย
 กับสองปี) (๑) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้างรูป
 พระโพธิสัตว์ ๕๕๐ ชาติ รูปพระโพธิสัตว์ที่สร้างครั้งนั้น
 จะเป็นอย่างไรไม่มีใครรู้ จนเมื่อพระยาโบราณราชธานินทร์
 อุปนายกราชบัณฑิตยสภาได้ขุดขนดิน และอิฐหักกากปูน
 แต่งวัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระราชวังกรุงศรีอยุธยา จึงพบ
 รูปพระโพธิสัตว์เหลือไฟไหม้หมกอยู่ในนั้น ได้เอามา
 เรียบเรียงรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานนี้ ยังมีของในห้องนี้ที่
 ประหลาดยิ่งกว่านั้นขึ้นไปอีกสิ่งหนึ่ง พึ่งขุดพบที่พงตึกใน
 แขวงจังหวัดราชบุรี เมื่อสองปีมาแล้ว เป็นตะเกียงฝีมือ
 ฝรั่งเศสสมัยโรมันทำด้วยทองสัมฤทธิ์ เหตุใดตะเกียงโรมัน
 จึงมาอยู่พงตึก ยังคิดไม่เห็น ถึงกระนั้นก็เป็นหลักฐาน
 ในทางพงศาวดารแสดงว่าประเทศนี้ ได้มีการคมนาคม
 เกี่ยวข้องกับยุโรปมาแล้วกว่าพันปี ส่วนโบราณสถาน

(๑) นับเวลาในขณะที่ทรงแสดงปาฐกถาเมื่อวันที่ พ.ศ. ๒๔๗๓

สำคัญในกระบวนแบบอย่างและฝีมือช่างนั้น จะยกตัวอย่าง
 ดังเช่นวิหารพระพุทธชินราชที่เมืองพิษณุโลก เป็นวิหาร
 โบราณคงบริบูรณ์ตามรูปแบบเดิม ซึ่งสร้างแต่กรุงกรุง
 สุโขทัยอยู่แห่งเดียว ถ้าไม่มีวิหารหลังนี้เหลืออยู่ ก็จะไม่ม
 ใครอาจรู้ได้ว่า ทรวดทรงวิหารครึ่งพระร่วงเป็นอย่างไร
 ของประหลาดกว่านั้นยังมีอีกสิ่งหนึ่ง คือโบราณสถานทีก่อ
 ด้วยอิฐแต่สมัยเมื่อขอมเป็นใหญ่ ดังเช่นพระเจดีย์ธาตุนม
 ที่แขวงจังหวัดนครพนม ปราสาทระแงง ในแขวงจังหวัด
 สุรินทร์และปราสาทที่วัดกำแพงใหญ่ในแขวงจังหวัดชูนันท์
 เป็นต้น ฝีมือก่ออิฐสนิทไม่มีรอยปูนสอเลย มักกล่าวกัน
 ว่า ก่อด้วยอิฐดิบเสร็จแล้ว กองฟืนหุ้มเผาไฟให้อิฐสุก
 ซึ่งจะเป็นความจริงอย่างนั้นไม่ได้ ปรากฏก่ออิฐเช่นว่านี้
 ที่ในแดนเขมรก็มี ฝรั่งเสสก็พยายามตรวจ แต่ไม่ได้ความ
 รู้ว่าขอมใช้อะไรเชื่อมอิฐจึงติดกันแน่นได้ปานนั้น เขาบอก
 ข้าพเจ้าว่า เป็นแต่ได้ยื่นคำบอกเล่าว่าพวกขอมใช้ยางไม้
 อย่างหนึ่งทำอิฐ แล้วเอาดินไฟ พยายามเย็บก็ก่ออิฐติดกัน
 แน่นด้วยอย่างนั้น แต่จะเป็นยางอะไร เดียวนี้ก็ไม่มีใครรู้
 ข้าพเจ้าให้เอา เศษหนึ่ง ก่ออิฐเช่น นั้นที่ ปราสาทวัด กำแพง
 ใหญ่ ในแขวงจังหวัดชูนันท์มารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน

หนึ่งก่อนหนึ่ง ถ้าท่านทั้งหลายไปพิจารณาดู ก็จะเห็นพลาด
 เช่นว่า ต่างว่าต่อไปภายหน้ามีใครได้มาเห็นอิฐก่ออย่าง
 ขอมแล้วไปเพียรคิดค้นพบอย่างไม้หรือสิ่งใด ซึ่งพวกขอม
 ใช้ก่ออิฐกลับเอามาใช้ได้อีก ก็อาจ จะเกิดการเปลี่ยนแปลง
 วิธีก่อตึกไปได้ทั่วโลก ของโบราณที่ฝีมือทำรูปและลวดลาย
 งามน่าชมยังมีอีกมาก ไม่ต้องอ้างถึงของอยู่ห่างไกล
 เชิญดูของที่รวบรวมไว้ในห้องของสัมฤทธิ์นี้ ก็จะเห็นตัว-
 อย่าง ทั้งเห็นประโยชน์ในการที่สงวนของโบราณว่า เป็น
 คุณแก่มหาชนทั้งในปัจจุบันนี้ และที่จะได้มาเห็นต่อไปใน-
 ภายหน้าเพียงไร.

ลักษณะการสงวนของโบราณที่ราชบัณฑิตยสภาทำมา
 นั้น วิธีจัดสงวนโบราณสถานกับโบราณวัตถุด้วยกัน ใน
 ตอนนี้จะว่าด้วยสงวนโบราณสถานก่อน วิธีสงวนโบราณ
 สถาน กำหนดการทำเป็น ๓ อย่าง อย่างที่ ๑ คือการค้น
 ให้ว่ามีโบราณสถานอยู่ที่ไหนบ้าง ดังเช่นราชบัณฑิตยสภา
 ได้มีตราขอให้เทศาภิบาลต่างมณฑล ช่วยสืบแล้วบอกมาให้
 ทราบ เพื่อจะทำบัญชี และหมายลงแผนที่ประเทศสยามไว้
 เป็นตำรา อย่างที่ ๒ การตรวจ คือเมื่อรู้ว่าโบราณสถาน
 มีอยู่ ณ ที่ใดแล้ว แต่งให้ผู้เชี่ยวชาญออกไปยังที่นั้น
 พิจารณาดูให้รู้ว่าเป็นอย่างใด สร้างในสมัยใด และเป็น
 ของสำคัญเพียงใด การตรวจนั้น บางแห่งต้องขุดหาแนว
 รากผนังและค้นลวดลาย ต้องทำมากบ้าง น้อยบ้างตาม
 ลักษณะสถานนั้น อย่างที่ ๓ การรักษา ซึ่งนับว่าเป็นการ
 ยากยิ่งกว่าอย่างอื่น เพราะโบราณสถานในประเทศนี้มีมาก
 ในเวลานี้ยังเหลือกำลังราชบัณฑิตยสภาที่จะจัดการรักษาได้
 ทุกแห่ง จึงคิดจะจัดการรักษาแต่ที่เป็นสถานสำคัญ และที่
 พอจะสามารถรักษาได้เสียก่อน ถึงกระนั้นก็ยังต้องผ่อนผัน
 ทำไปที่ละน้อย เพราะต้องหาเงินสำหรับจ่ายในการรักษา

นั้น จำเป็นต้องกำหนดลักษณะการรักษาเป็น ๓ ชั้น คือ
 ชั้นต่ำเป็นแต่ห้ามปรามมิให้ผู้ใดรื้อทำลายโบราณสถานทีควร
 สงวน ชั้นกลาง จัดการதாகทางที่บริเวณและกำจุนป้องกัน
 ตัวโบราณสถานมิให้หักพังอีกต่อไป ยกตัวอย่างดังเช่นได้
 ทำที่พระราชวังกรุงศรีอยุธยา และที่ในเมืองลพบุรีเป็นต้น
 การรักษาโบราณสถานซึ่งนับว่าเป็นชั้นสูงนั้น คือปฏิสังขรณ์
 ให้คืนดีอย่างเดิม เรื่องนี้ฝรั่งเศสกำลังพากเพียรทำที่นครธม
 ราชบัณฑิตยสภาที่กำลังลงทำที่ปราสาทสามยอด เมือง
 ลพบุรีคแห่งหนึ่ง เพื่อจะให้รู้ว่าจะยากและสิ้นเปลืองสัก
 เท่าใด แต่ถ้าวาดถึงเรื่องปฏิสังขรณ์แล้ว ประเทศเรา
 มีภาษาอยู่อย่างหนึ่ง ค่ายมกมบุคคลภายนอกศรัทธาบำเพ็ญ
 กุศลในการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามของโบราณ ซึ่งควรนับ
 ว่าช่วยรัฐบาลได้มาก แต่ในเรื่องนี้ทางเสียที่ตองป้องกัน
 ก็มีอยู่ ค่ายในการปฏิสังขรณ์บางรายผู้ทำมักชอบหรือ
 แก้ไขแบบอย่างของเดิมเปลี่ยนแปลงไปตามชอบใจตน จน
 เสียของโบราณ มีตัวอย่างปรากฏในมณฑลพายัพหลาย
 แห่ง จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเสียบ
 มณฑลนั้นทรงรำคาญ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์
 โปรดให้ราชบัณฑิตยสภาอำนวยความสะดวกปฏิสังขรณ์ หอธรรม

วัดพระสิงห์ให้คนตี และคงตามแบบเดิมไว้เป็นเยี่ยงอย่าง
แกผู้นั้นแห่งหนึ่ง

ในเรื่องการปฏิสังขรณ์ โบราณสถาน ราชบัณฑิตย
สภาใคร่จะให้เทศบาลคอยสอดส่องในความ ๓ ข้อที่จะ
กล่าวต่อไปนี้ คือ

ข้อ ๑ ถ้ามีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์ โบราณสถานที่
สำคัญ ขอให้ชี้แจงแก่เขาให้ทำตามแบบเดิม อย่าให้เปลี่ยนแปลง
รูปร่างและลวดลายไปเป็นอย่างอื่นเอาตามชอบใจ

ข้อ ๒ อย่าให้รื้อทำลาย โบราณสถานที่สำคัญเพื่อจะ
สร้างของใหม่ขึ้นแทน ขอนมเรื่องราวอย่างจะยกมาแสดง
เช่นที่วัดพลับพลาชัย เมืองเพชรบุรี เดิมมีโบสถ์โบราณ
ที่หน้าบันบนปูนปั้นเป็น ภาพ เรื่อง พระ พุทธประวัติเมื่อเสด็จ
ออกมหาภิเนษกรรม ณ งามนำคดียิ่งนัก ใคร ๆ ไปเมือง
เพชรบุรี แมตสดจนสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จไปยัง
วัดพลับพลาชัยเพื่อไปชมรูปภาพที่หน้าบันนั้น ครั้นถึง
รัชกาลที่ ๖ เกิดไฟไหม้เมืองเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘
วัดพลับพลาชัยถูกไฟไหม้ด้วย แต่ผนังโบสถ์กับรูปปั้นที่
หน้าบันยังค้อย ถึงสมยนั้นข้าพเจ้าออกจากตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทยเสียแล้ว แต่เพื่ออุทิศใจไปเมืองเพชรบุรี

เพชรบุรี ก็ไปทั่วตำบลปล้ำปลาชัยตามเคย ไปได้ความว่าพวก
 ชาวเมืองกำลังเรียรายกันจะปฏิสังขรณ์ หัวหน้าทายกคน
 หนึ่งบอกข้าพเจ้าว่า โบสถ์เดิมเล็กนัก เขาคิดจะรื้อลงทำใหม่
 ให้ใหญ่โตกว่าเก่า ข้าพเจ้าได้ตักเตือนว่า โบสถ์เดิมนั้น
 มีลายบนที่หน้าบันเป็นสิริของวัด ไม่ควรจะรื้อลงทำใหม่
 ถ้าประสงค์จะมีโบสถ์ให้ใหญ่โต ก็ควรสร้างโบสถ์ใหม่
 เอาโบสถ์เดิมไว้เป็นวิหาร ข้าพเจ้าสำคัญว่า เขาจะเชือก
 วางใจ ต่อนานมาจึงทราบว่ามีผู้ถือตัวว่าเป็นช่างคนหนึ่ง
 เข้าไปขึ้นรับว่า จะ बनรูปที่หน้าบัน มีให้ผิดเพี้ยนของ
 เดิมได้ พวกทายกกับพระสงฆ์หลงเชื่อ ก็ให้รื้อโบสถ์เดิม
 ลงสร้างใหม่ ด้วยเห็นว่าเปลี่ยนแปลงน้อย รูปภาพดีของเดิม
 ก็เลยพลอยสูญ และเลยไม่มีใครชอบไปดูวัดปล้ำปลาชัย
 เหมือนแต่ก่อน เพราะภาพที่บนชนแทน เลวทราม
 ไร้คาญตาไม่น่าดู ลากพระสงฆ์วัดนั้นก็เห็นจะพลอยตกไป
 ด้วย

ข้อ ๓ วัดโบราณที่ทำการปฏิสังขรณ์นั้น มักมีผู้
 ศรัทธาสร้างสิ่งต่าง ๆ เพิ่มเติมของโบราณ ดังเช่นสร้างพระ
 เจดีย์ขนาดย่อม ๆ ขึ้นบรรจุอัฐิธาตุของญาติวงศ์เป็นต้น
 ของที่สร้างเพิ่มเติมเช่นว่านี้ ไม่ควรจะสร้างขึ้นในอุปจาร

ใกล้ชิดกับของโบราณที่ทิ้งาม ทั่วอายุอาพาให้ของโบราณ
 เสียสง่า และไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้สร้าง เพราะต่อไป
 ภายหน้ามีใครมาปฏิสังขรณ์วัดนั้นอีก เขาก็อาจจะรื้อเสีย
 ทั่วเห็นกีดขวาง เพราะฉะนั้นควรจะให้กะที่ไว้เสียส่วน
 หนึ่งในบริเวณวัดนั้นสำหรับให้สร้างของใหม่ ของนั้นจะ
 ใ้ได้อยู่ถาวรสมปรารถนาของผู้สร้าง การปฏิสังขรณ์วัด ย่อม
 มีผู้เป็นหัวหน้าอำนวยการ และมักเป็นพระภิกษุ ขอให้
 เทศาภิบาลชี้แจง ข้อที่ควรระวังให้ทราบเสียแต่ก่อนลงมือ
 ปฏิสังขรณ์ ถ้าสงสัยหรือขัดข้องอย่างไร ก็ควรรีบบอกมา
 ให้ราชบัณฑิตยสภาทราบ จะได้ป้องกันหรือเกอหนุให้ทัน
 การ ความเชื่อว่านมตัวอย่างจะยกมาแสดง เมื่อสักสองปี
 มาแล้ว มีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุหรือบุญชัยที่
 เมืองลำพูน เห็นว่าแผ่นทองแดงที่หุ้มพระมหาธาตุ มีชำรุด
 อยู่มาก จะขอลอกแผ่นทองแดงเสีย และใช้โบกปูนซีเมนต์
 แทน เจ้าพระยามุขมนตรี เมื่อยังเป็นพระยาราชนกุล
 สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพบอกมาหารือ ราชบัณฑิตยสภา
 ห้ามไว้ทัน แผ่นทองแดงของโบราณอันมีชื่อผู้ถวายจารึกอยู่
 โดยมากจึงมิได้สูญเสีย

(๖)

วิธีการที่ราชบัณฑิตยสภา จัดในเรื่องสงวนโบราณ
 วัตถุ^๑นั้น ระเบียบกลับกระบวนการกับการสงวนโบราณสถาน
 คือเอา “การรักษา” เป็นข้อต้น เพราะโบราณวัตถุ^๑เป็นของ
 เคลื่อนที่ได้ ต้องรวบรวมรักษาและระวังมิให้หายก่อนอื่น
 การรักษาโบราณวัตถุจึงจำเป็นต้องมีพิพิธภัณฑ์สถานเป็นที่
 รวบรวมและรักษาสิ่งของ เมื่อมีที่เก็บแล้วจึง “ตรวจ”
 เลือกและจัดโบราณวัตถุตั้งเรียงไว้ตามประเภท และ
 “ค้น” หามาเพิ่มเติมต่อไป พิพิธภัณฑ์สถาน^๑ที่ราชบัณฑิตย
 สภาปกครองดูแลอยู่ในบัดนี้ มีพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับ
 พระนครในกรุงเทพฯ ๖ แห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถาน^๑ที่พระนคร
 ศรีอยุธยาแห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถาน^๑ที่เมืองลพบุรีแห่งหนึ่ง
 พิพิธภัณฑ์สถาน^๑ที่เมืองพิษณุโลกแห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถาน^๑
 ที่เมืองลำพูนแห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถาน^๑ที่เมืองนครปฐม
 แห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถาน^๑ที่เมืองนครศรีธรรมราชแห่งหนึ่ง
 รวมเป็น ๗ แห่งด้วยกัน และกำลังเตรียมจะตั้งต่อไปที่อื่น
 อันมีโบราณวัตถุ และมีกำลังพอจะสามารถตั้งได้อีกหลาย
 แห่ง พิพิธภัณฑ์สถาน^๑สำหรับพระนครในกรุงเทพฯ ๖ แห่ง
 จะเป็นรวบรวมโบราณวัตถุ อันเลือกแล้วแต่เป็นอย่างดี

ยอดเยี่ยมเอามาไว้ สำหรับให้มหาชนชาวประเทศนี้ และที่
 มาแต่ช้านานประเทศได้เห็น โบราณอารยธรรม ของ ประเทศ
 สยาม ของนอกจากนั้นพบในเขตมณฑลไหน ก็หมายความว่า
 รักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของมณฑลหรือของจังหวัดนั้นๆ
 หนึ่งการตั้งพิพิธภัณฑสถานตามหัวเมืองนั้น เห็นว่าควรคิด
 ตั้งในวัด เพราะเมืองอื่นนอกจากพระนครศรีอยุธยาและ
 เมืองลพบุรีไม่มีวังของเก่าซึ่งจะใช้ได้ ครั้นจะหาที่และลงทุน
 สร้างสถานขึ้นใหม่ กำลังก็ไม่พอที่จะทำ ถ้าอาศัยตั้งในวัด
 จะมีประโยชน์ถึง ๓ สถาน สถานที่ ๑ วัดย่อมเป็นที่
 ที่ประชุมสาธุชนคือบุคคลชนที่ชอบดูพิพิธภัณฑสถาน และ
 ที่มีกำลังจะช่วยอุปการะ สถานที่ ๒ ในวัดมักมีสถานที่
 เช่นวิหารหรือศาลา และพระระเบียงเป็นต้น ซึ่งพอจะ
 อาศัยตั้งพิพิธภัณฑสถานได้ แม้ในเบื้องต้นไปจนกว่ามีทุน
 พอสร้างสถานได้ต่างหาก สถานที่ ๓ พระสงฆ์ย่อมมีอริยา-
 ศัยพอใจในการทำคุณแก่มหาชน เมื่อเห็นประโยชน์ใน
 การตั้งพิพิธภัณฑสถาน ก็คงพอใจรับช่วยเป็นธุระทำนุบำรุง
 ตั้งแต่ช่วยหาของมาเข้าพิพิธภัณฑสถาน ตลอดจนในการ

ช่วยสร้างและช่วยดูแลรักษา ขอนมิตัวอย่างปรากฏมาแล้ว
หลายแห่ง

การตรวจโบราณวัตถุ^๕ นั้น มีเป็น ๒ สถาน สถาน
ที่ ๑ เพื่อจะรู้ว่า^๕ เป็นของโบราณอันสมควรสงวนไว้สำหรับ
บ้านเมืองหรือไม่ สถาน^๕ ที่ ๒ เป็นของเกิดขึ้นในสมัยไหน
และประเทศไหน การตรวจดังกล่าวมา ในเวลานี้ ผู้เชี่ยวชาญ-
ชาญยังมีน้อย เมื่อเทศาภิบาลพบโบราณวัตถุอันปรากฏขึ้น
เช่นพระเจดีย์พังลง พบของในนั้น^๕ กัด หรือมีผู้ขุดพบโบราณ
วัตถุในพื้นแผ่นดิน^๕ กัด หรือได้โบราณวัตถุมาด้วยมีผู้ให้^๕ กัด
ควรรักษาของนั้นไว้และบอกมายังราชบัณฑิตยสภา ถ้าพอ
จะถ่ายรูปฉายาลักษณะใดก็ให้ถ่ายรูปส่งมาด้วย เมื่อราช-
บัณฑิตยสภา พิจารณาเห็นอย่างไร ก็จะบอกไปให้ทราบ
กับ^๕ ทังแนะนำว่า ควรจะทำอย่างไรด้วย อนึ่งราชบัณฑิตย
สภาได้ตั้งข้อบังคับ^๕ บ้างกำหนดไว้ ให้มีเจ้าพนักงานใน
แผนกโบราณคดี ออกไปตรวจพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ที่ได้
ตั้งขึ้นตามหัวเมืองในมณฑลที่ใกล้ ๒ เดือนตรวจครั้งหนึ่ง
มณฑลที่ห่างออกไป ๔ เดือนตรวจครั้งหนึ่ง ที่ให้มีพนักงาน

ออกไปตรวจเช่นนั้น ด้วยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ ๓ สถาน
 คือสถานที่ ๑ ราชบัณฑิตยสภาจะได้รู้ว่า การที่จัดเจริญคดี
 หรือมีความขัดข้องจะต้องช่วยเหลืออย่างไรบ้าง สถานที่ ๒
 ตรวจการจักภายในพิพิธภัณฑสถาน และการรักษาโบราณ
 สถานที่ให้เรียบร้อย และสถานที่ ๓ กระทำการติดต่อประสาน
 งานในระหว่างเทศบาลกับราชบัณฑิตยสภาให้เป็นไปโดย
 เรียบร้อย แต่ขอให้ท่านเทศบาลจงเข้าใจว่าราชบัณฑิตย
 สภาถือว่าสมุหเทศาภิบาลและผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้แทน
 ราชบัณฑิตยสภาอยู่ในท้องที่ ซึ่งได้บังคับบัญชานั้น และ
 การสงวนโบราณวัตถุสถานเป็นส่วนหนึ่งในราชการแผ่นดิน
 เหมือนกับราชการอย่างอื่น ๆ

การสงวนโบราณวัตถุ ส่วนการค้น คือหาของ
 มาเข้าพิพิธภัณฑสถานนั้น อาศัยด้วยลักษณะ ๔ อย่าง อย่าง
 ที่ ๑ คือหาได้ด้วยตนเอง ยกตัวอย่างดังเช่น ศิลารึก
 หรือของโบราณที่ทิ้งอยู่ไม่มีใครหวงแหนเป็นต้น อย่างที่ ๒
 หาได้ด้วยอำนาจในกฎหมาย เรื่องนมพระบรมราชวินิจฉัย
 บัญญัติไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ ๑๑๐ ร.ศ. ๑๓๐

(พ.ศ. ๒๔๕๔) ว่าทรัพย์แผ่นดิน อันเป็นของโบราณของ
 ปรุหลายคนที่ได้จะต้องโฆษณา (คือจะปกปิดไม่ได้) และนำ
 มาถวาย (คือส่งต่อเจ้าพนักงาน) ถ้ามีฉะนั้นต้องมีโทษ ดังนี้
 วิธีทำในข้อนี้ ถ้าเขาเอาของมาส่งโดยดี ควรตีราคาของ
 นั้นแล้วให้เงินเป็นบำเหน็จแก่เขา เท่าอัตราส่วน ๑ ใน ๓
 ของราคาตามกฎหมายเดิม อย่างที่ ๓ ได้ด้วยข้อ คือของที่
 มีเจ้าของโดยชอบด้วยกฎหมายและเขายอมขาย แต่การซื้อ
 ควรซื้อแต่เป็นของที่เป็นอย่างยอดเยี่ยมไม่มีสอง เพราะเงิน
 ในราชบัณฑิตยสถานน้อย อย่างที่ ๔ ได้ด้วยเจ้าของมีแก่
 ใจถวายไว้สำหรับบ้านเมือง ในข้อนี้ราชบัณฑิตยสถาน
 ความยินดีที่สังเกตเห็น ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้จัดพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระ-
 นครชั้น มหาชนชอบมาชม และมีผู้ถวายสิ่งของเข้า
 พิพิธภัณฑ์สำหรับพระนครมากกว่าแต่ก่อน ถึงกระนั้น
 ของโบราณที่ผอนรวบรวม หรือซ่อนเร้นไว้ก็ยังมีไม่น้อย
 แต่ราชบัณฑิตยสถานหวังใจว่า ผู้มีของโบราณคงจะเห็น
 ประโยชน์ในการที่ส่งของมาไว้ใน พิพิธภัณฑ์สถานยิ่งขึ้น
 ทุกที เพราะความจริงในบรรดาผู้ที่รวบรวมของโบราณ

หอสมุดแห่งชาติ

๒๕

กว่าจะรวบรวมได้ ต้องอดสหาพยายามมาก ไม่มีใคร
 ปรารถนา จะให้ของที่ตนรวบรวมไว้ กลับระจัดกระจาย
 ไปเสียอีก การที่รักษาไว้เสียเองก็ลำบากอยู่บ้าง เพราะถ้า
 เผลอเมื่อใด ของก็อาจจะหาย ถึงแม้จะสามารถรักษาไว้
 ได้มั่นคงจนตลอดอายุ ใครจะรู้ว่าบุคคลภายหลังจะรักษา
 ไว้หรือจะทำอย่างไรด้วยของนั้นในวันหน้า อีกประการหนึ่ง
 เมื่อว่าถึง ประโยชน์ที่เอา ของนั้น ไว้กับตัวก็ได้แต่ ชมเอง
 หรือให้มิตรสหายได้ชมบ้าง การที่ส่งของมาไว้ในพิพิธภัณฑ์
 สถานมีประโยชน์ยิ่งกว่านั้นหลายสถาน คือของ ๆ ใครก็
 ปรากฏอยู่เป็นนิจ ว่าเป็นของ ๆ ผู้หนึ่ง มิได้ตกไปเป็นของ
 ผู้อื่นสถานหนึ่ง รัฐบาลรักษามั่นคงดีกว่าเอาไว้ที่บ้าน
 สถานหนึ่ง ให้คุณแก่มหาชนที่ได้ชมให้มีความรู้เจริญขึ้น
 สถานหนึ่ง เป็นการช่วยเผยแพร่เกียรติยศบ้านเมืองแก่อาณา
 ประเทศสถานหนึ่ง ขอนมเมอก่อนจัดพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับ
 พระนคร ชาวต่างประเทศมักกล่าวกันว่า ในประเทศสยาม
 นี้ ที่จริงของดี ๆ มีมาก แต่ชาวสยามมักชอบเอาไว้เป็น
 ของตนเสียเอง ไม่รวบรวมเป็นของบ้านเมือง เหมือน
 อย่างประเทศอื่น ๆ ในยุโรป เดียวกันค่าพูดเช่นนั้นค่อยเงียบ
 ไปแล้ว และดูเหมือนจะอาจกล่าวได้ว่า บรรดาฝรั่งต่าง

ประเทศที่เข้ามายังกรุงเทพฯ น้อยคนที่จะไม่มาชม และ
 ไม่ชอบพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร จนเดี๋ยวนี้เห็นว่า
 เป็นสถานสำคัญที่แขกเมืองควรดูแห่งหนึ่ง ถึงประชาชน
 ชาวพระนคร ก็ชอบมาดูพิพิธภัณฑสถานมากขึ้นทุกที
 ยังจะพึงเห็นได้ทั่วกันอาทิตย์ที่เปิดให้มหาชนชม

อนึ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จมา
 เปิดพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งไว้ว่า ถ้ามีผู้จะให้
 ยืมของมาตั้งในพิพิธภัณฑสถานให้มหาชนชม ก็ควรรับได้
 ราชบัณฑิตยสภาได้ปฏิบัติตามกระแสรับสั่งแต่นั้นมา ใน
 เวลานั้น ที่พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร มีของซึ่งผู้
 มีใจถวายเป็นสิทธิ์สำหรับพระนคร และของที่ให้ยืมมา
 ตั้ง ทั้ง ๒ อย่าง ดังจะพึงเห็นได้ในบัตร ซึ่งเขียนบอกในบัตร
 ผู้ถวายหรือผู้ให้ยืมประจำไว้ที่สิ่งของนั้น ๆ บรรดาของที่ให้
 ยืมนั้น ถ้าเจ้าของปรารถนาจะเอากลับคืนไปเมื่อใดก็ได้
 แต่การรับรักษาของให้ยืมเช่นกล่าวมา ราชบัณฑิตยสภา
 ยังไม่ได้อนุญาตให้รับไว้ในพิพิธภัณฑสถานตามหัวเมือง
 เพราะเห็นว่าการรักษายังไม่มั่นคงเหมือน พิพิธภัณฑสถาน
 สำหรับพระนครในกรุงเทพฯ จึงได้รอไว้

ในที่สุดแห่งปาสูกถา   ราชบัณฑิตยสภาใคร่จะ
 ขอบพระคุณกระทรวงมหาดไทย และเทศบาลต่างมณฑล
 ที่เคื้อดุดหนุน   และเอาเป็นธุระในการสงวนของโบราณ
 มาเสมอ ด้วยรู้สึกอยู่ว่า ถ้าไม่ได้รับความอุปการะเช่นนั้น
 แล้ว ราชบัณฑิตยสภาก็คงไม่สามารถจัดการสนองพระเดช
 พระคุณให้สำเร็จประโยชน์ได้ดังเป็นมา   แม้ในภายหน้า
 ก็ยังจะต้องอาศัยต่อไปเช่นนั้น   ข้าพเจ้าได้แสดงปาสูกถา
 มาพอสมควรแก่เวลา ขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่รับเชิญ
 มาประชุมในวันนี้อีกครั้งหนึ่ง   และหวังใจว่า ข้อความที่ได้
 แสดงในปาสูกถา   พอลจะเป็นเครื่องประดับสติปัญญาของ
 ท่านผู้ฟังได้บ้าง

พิมพ์ที่ บริษัทประเสริฐธนกิจ จำกัด เลขที่ 11/11 ซอยเจ็ดเพชรเกษม
ถนนเพชรเกษม ก.ม. 10.5 บางแค ธนบุรี โทร. 63325
สำนักงาน ข้าง สน. จักรวรรดิ โทร. 201 50 24049
น.ส. วีระวรรณ วัฒนโสภณวงศ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2513

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา